

E-ISSN: 2522 – 7130 P-ISSN: 2410 – 1036

This work is licensed under CC-BY-NC-ND 4.0

<https://doi.org/10.26750/sakccd93>

رێکەوتی وه‌رگرتن: 10/04/2024

رێکەوتی په‌سه‌ندکردن: 30/07/2024

رێکەوتی ب‌لا‌و‌کردنه‌وه: 29/12/2025

نۆستالۆژیا و تراژیدیا له شیعری شاعیرانی پشده‌ر و بیتۆیندا

عمر حاجی ئیبراهیم^۱ - سروشت جه‌وه‌ر حه‌وێز^۲

srusht.jawhar@koyauniversity.org - Omerhaji4353@gmail.com

^{۱+۲} به‌شی زمانی کوردی، فاکه‌لتی په‌روه‌ده‌ی کۆیه، زانکۆی کۆیه، کۆیه، هه‌رێمی کوردستان، عێراق.

پوخته:

ئهم توێژینه‌وه‌یه‌ی شاعیرانی بیتۆین و پشده‌ری له‌خۆگرتوه، که وه‌کو ده‌نگی شیعری ده‌رکه‌وتون، توێژینه‌وه‌یه‌ی هه‌شت شاعیر له‌خۆده‌گریت که چواریان له‌ په‌گه‌زی مێن و چواریان له‌ په‌گه‌زی نێرن، به‌م ناوانه: ۱- که‌ژال ئیبراهیم خدر ۲- سارا فه‌ق خدر ۳- نیگار نادر ۴- مۆناکو ئیبراهیم ۵- هه‌مه‌زه‌ گولانی ۶- سدیق عه‌لی ۷- به‌کر ئاله‌بی ۸- هه‌مید قه‌لادزی. نۆستالۆژیا حاله‌تیکه‌ که شاعیران له‌گه‌ل چونه‌ ناو دنیای نوسینه‌وه، ده‌گه‌ڕینه‌وه‌ بۆ رۆژانی به‌سه‌رچوی خۆیان، ئه‌و رابردوه‌ وه‌ک می‌ژویه‌کی له‌یادنه‌کراو له‌ناو ده‌قه‌کانیادا رهنگه‌ده‌نه‌وه. که‌م شاعیر هه‌یه‌ باس له‌ دوینی خۆی نه‌کات و شه‌نۆکه‌وی یاده‌وه‌رییه‌کانی نه‌کردبێ، به‌تایبه‌تی گه‌رانه‌وه‌ بۆ ژیا‌نی به‌رائه‌تی مندا‌لی که‌ چێژێکی ده‌رونی به‌ شاعیران ده‌گه‌یه‌نی و هه‌ست ده‌که‌ین له‌گه‌وره‌بونی خۆیان په‌شیمان، چونکه‌ ده‌زانن که‌ گه‌وره‌بون ده‌یان کێشه‌ و ده‌رده‌سه‌ری پێوه‌یه، یێزاربونی شاعیران له‌و شیوه‌ژیا‌نه‌ی که‌ تێیدان، ده‌یانه‌وی له‌م واقیعه‌ رابکه‌ن و جاریکتر ئامێز به‌رپاردودا بکه‌نه‌وه. گێڕانه‌وه‌ی ئهم یاده‌وه‌ریانه‌ ده‌قی ناوازه‌ی لێکه‌وتونه‌وه، که‌بۆته‌ هۆی به‌ره‌وپێشچونی شیعری کوردی. تراژیدیا‌ش به‌ده‌رنیه‌یه‌ له‌ یاده‌وه‌ری شاعیران به‌هۆکمی ئه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌ی کورد به‌دریژایی می‌ژو میلیله‌تیکي چه‌وساوه‌ بوه، دوژمنان به‌ پشتیوانی ده‌وله‌ته‌ زله‌یژه‌کان هه‌میشه‌ زولمیان له‌گه‌لی کورد کردوه، هه‌ر له‌ روخانی گونده‌کانی کوردستان و راگواستنی خه‌لکه‌که‌ی بۆ ئۆردوگا زۆره‌ملیکان و بۆردومانکردنی شاری قه‌لادزی و کیمیا بارانکردنی هه‌له‌بجه‌و شیخ وه‌سانان و ئه‌نفالکردنی خه‌لکی سیفیل و بێسه‌روشوینکردنی هه‌شت هه‌زار بارزانی و ئه‌نجامدانی ده‌یان و سه‌دان کاره‌ساتی گه‌وره‌ی پر تراژیدیا.

به‌شیکی زۆری ئه‌و روداوه‌ تراژیدیا‌نه‌ له‌ناو شیعری شاعیراندا رهنگیا‌نداوه‌ته‌وه‌و به‌هه‌ستیکي جوان دارپێژراون، شاعیرانی پشده‌رو بیتۆین تارا‌ده‌یه‌کی باش توانیویه‌ له‌ده‌قه‌کانیادا باس له‌و ئازارو مه‌ینه‌تیانه‌ بکه‌ن، ئهم ده‌قانه‌ بون به‌گه‌واهی سه‌ته‌می می‌ژویی که‌ دوژمنان به‌رامبه‌رگه‌لی کورد کردویه‌نه.

تراژیدیا‌ بابه‌تی ناخۆش و دلته‌نگین، به‌لام نۆستالۆژیا گه‌رانه‌وه‌یه‌ بۆ رابردو، ئه‌وه‌ی به‌یه‌کیانه‌وه‌ ده‌به‌ستیت ئه‌و په‌یوه‌ندییه‌ که‌ واده‌کات زۆرجار شاعیر به‌هۆی نۆستالۆژیا گه‌رانه‌وه‌ بۆ رابردو تیمای شیعره‌که‌ی دلته‌نگی بێت. **کلیله‌ وشه‌کان:** نۆستالۆژیا، تراژیدیا، نوێکردنه‌وه، کاره‌سات.

Nostalgia and tragedy in the poetry of Pishder and Bitwan poets

Omar Haji Ibrahim¹ – Srusht Jawhar Hawez²

¹⁺² Department of Kurdish Language, Faculty of Education, Koya University, Koya, Kurdistan Region, Iraq.

Abstract

Nostalgia is a state in which poets enter the world of writing, go back to their past days, the past is reflected as an unforgettable history in their texts, there are many poet that they proud of their pasts. they know that growing up brings dozens of problems and sufferings, poets are tired of the lifestyle they are in, they want to escape from this reality and embrace the past again. narrating those memory bring many great poems that have contributed to the development of Kurdish poetry. Tragedy is not excluded from the memory of poets because the Kurdish nation has been an oppressed nation throughout history, the enemies with the support of powerful states have always oppressed the Kurdish people, from displacing villages, chemical attacks on Halabja and Sheikh Wasanan full of tragedy.

And killing eight thousand Barzani and doing many tragic events. Many of these tragic events are reflected in the poetry of the poets are written with beautiful feelings. These texts have become a testimony to the historical betrayal that the enemies have committed against the Kurdish people.

Keywords: Nostalgia, Tragic, Renewal, Calamity.

پێشه‌کی:

نۆستالۆژیا بارودۆخێکە لە شیعردا شاعیران لە گەڵ چوێناوە ناو دنیای نوسینەوە، دەگەرێتەوە بۆ ڕۆژانی بەسەرچۆی خۆیان، بۆ رابردوویەک لە بیرنە کراو، کە لە ناو دەقه‌کانیاندا رەنگدەدەنەوە، بەتایبەتی گەڕانەوە بۆ ژیاڵی منداڵی کە چێژێکی دەرونی ناخۆش بە شاعیران دەگەیه‌نێت. تراژیدیاش پانتایه‌کی فراوانی شیعری شاعیرانی ئەم سنوهری داگیرکردووه، ئەویش بە هۆی کاره‌ساته‌ گه‌وره‌کانی کە بەسەر میلیله‌تی کورد هاتووه، بەتایبەتی ئەو ڕوداوه‌ تراژیدیانه‌ی وه‌ک تیکدانی شاری قه‌لادزی و ڕوداوه‌کانی شه‌ری ناوخوا، هه‌روه‌ها ئەو سنوهر کە ده‌روازه‌ی راپه‌رینه‌ و یه‌که‌م چه‌خماخه‌ی راپه‌رینی لێداوه، ئەمانه‌ و چه‌ندین ڕوداوێتر به‌هه‌ستییکی جوان له‌لایه‌ن شاعیرانه‌وه‌ دارێژراون به‌رجه‌سته‌ی تراژیدیایان کردووه.

ئامانجی توێژینه‌وه‌کە:

ئامانجمان لەم توێژینه‌وه‌یه‌دا هه‌ولدانێکە بۆ خسته‌نه‌رو و ده‌رخسته‌نی هه‌ردو لایه‌نی نۆستالۆژیا و تراژیدیا له‌ لای شاعیرانی پشده‌رو بیتوین، له‌ دوا‌ی راپه‌ریندا، کە به‌ شیوه‌یه‌کی فراوان ئەم دو بابته‌ له‌ ده‌قی شاعیرانی ئەم ناوچه‌یه‌دا به‌رچاوده‌که‌ون و نمونه‌ی بابته‌که‌مان ده‌رخسته‌وه.

ناونیشانی توێژینه‌وه‌کە:

ئەم توژينهوهيه له ژير ناوونيشاني (نۆستالوژياو تراژيديا له لای شاعيرانى پشدهرو بيتوين له دواى راپهريندا). سنورى توژينهوهيه: وهك له ناوونيشاني توژينهوهيه كه دا دهرد كه وئيت، سنورى توژينهوهيه كه، شاعيرانى پشدهرو بيتوينه له دواى راپهريندا، تهنها نمونهى جوړى ئه و شيعرانه مان وهگرته، كه نۆستالوژياو تراژيديان تيدايه.

هۆكارى ههلبژاردنى توژينهوهيه:

سه رهراى ئه وهى كه تاكو ئيستتا توژينهوهيه كى زور له بابته شيعرى هاوچهرخى كوردى كراوه، به تايهتقى شاعيره دياره كاني باشور، به لام كه متر به پي ناوچه بير له لايه نه كراوه ته وه، بويه شاعيرانى سنورى پشدهرو بيتوين، له لايه نه وه به سه نه كراونه ته وه به تايهتقى له بواري ئه كاديمى و توژينهوهى زانستيدا، كه ههردو چه مك و لايهنى نۆستالوژياو تراژيديدا تيداا ده رخابيت، كه ئەم دو لايه نه ش بابته و بونپكى بهرچاويان له شيعرى شاعيرانى ئەم ناوچه يه دا ههيه.

ناوهروكى توژينهوهيه:

ئەم توژينهوهيه له پيشه كيهك و دو بهش پي كهاته وه، به شى يه كه م تايهت به ناساندنى نۆستالوژياو ده رختنى لايه ن و بابته تى ئەم چه مكه يه له شيعرى شاعيراندا و به نمونهى پراكتيكي شيعره كان ده رخواون. به شى دوه ميس تايهت به لايه نى تراژيديا، كه ناساندن و تايهت مهندي ئەم لايه نه كراوه و دواتر به نمونهى شيعرى ده و له مهندي كراوه. له كو تايشدا ئەنجام و لستى سه رچاوه كان خراونه ته رو.

نۆستالوژيا:

مه به ست له نۆستالوژيا به و اتا كاني داخ و چه سرت بو رابردو، چه زكردن به گه رانه وه بو مال ... دروستبوني هه ستى غه ريبى له لاي مروف ديت. (پورافكارى، ۱۳۸۲، ۱۰۱۱). (له فهرهنگى (معاصر) ها توه كه نۆستالوژيا: دلتهنگى، به هوى دورى له ولات، ژانى دورى له ولات به كارها توه) (ديگران، ۱۳۷۲، ۱۱۳). (له بهرانبهر زاراوهى نۆستالوژيا و اتاى هه ستركردن به ژان و چه سرت له بهرانبهر ئه وشتهى كه وا له رابردودا له ده سته واته، به لام به شيوه يه كى گشتى له زوريه ي فهرهنگه كاني زمانى ئينگليزى له ئه وروپا و ئه مريكا ولاتانى دي كه دا، زياتر ده سته واته (Homesic Kness) له بهرانبهر زاراوهى نۆستالوژيا، به كارها توه كه و اتاى (غوربهت و گه رانه وه بو مال ده گه يه نيته) (س.پ: ۱۱۳). لاي فارسه كانيش هه ر به و اتا كاني (هه ستركردن به ناخوشي گه رانه وه بو رابردو، مردن و مه رگ و ژيان و له ده سته واته ئازيزان ...) ديت (عه بدوللا، ۲۰۱۶: ۱۷). نۆستالوژيا سوزيكه په يوه سته به و شتانهى كه مروف له رابردودا له ده سته واته، به لام ده ركه و تن و كاري گه ريبه كاني ئەم سۆزه له تاكي كه وه بو تاكيكى تر جيا وازه به و مانايه ي كه كاري گه رى زياتر له دونياى نوسه راندا زياتر دروست ده كات رهنگدانه وهى له نيو بهر هه مه كانيدا هه يه (نۆستالوژيا سوزيكى راستگو يانه يه ده رباره ي ئه و شتانه ي، كه مروف له ده سته واته، له خو ي له شوين و كه سوكار و كات و هه لو يسته كاندا ده بينيته وه، بيگو مان گو زارشت له م سۆزه به شيوه و ريگه ي جياواز ده بيت، به لام له جيهانى نوسه راندا رونت و كاري گه رتر به رجه سته ده بيت). (الزين، ۲۰۱۰: ۱۵) كه واته نۆستالوژيا ئه وه سته يه كه ده تگه ري نيته وه بو رابردو يان يادگار يه كه له رابردو، يان بيره وه رى له گه ل كه سانيك كه له رابردودا په يوه ندى له گه ليدا هه بو، يا خود ديمه نى سروشت و هه سته كاني رابردوت بير ده خاته وه له وانه يه له ريگه ي ميوزيكيك يان فلميك يان هه رخودى ميشك خو ي يارمه تيدر ده بيت بو رودانى نۆستالوژيا. (نۆستالوژيا په يوه سته به زهمه نى رابردو گو تارى نۆستالوژيا گو تاريكى رابردو خوازه، كه سيكي نۆستالوژيا ده خوازي بو نى خو ي له رابردودا پايه بكات، به و پييه ي رابردو هه ميسه سه رده مى شك و سهروه ريبه، چونكه له ئيستادا ئه و شك و سه ريه ته بو نى نه ماوه). (ئه سه وه، ۲۰۱۱: ۳۳۸) واته ئه و دوخه ي كه سه كه تيده كه وئيت ده بيت هه وى دابرا نى له ئيستادا، كه سه كه خو ي وهك كه سيكي ونبو له ئيستادا ده بينيت و هه ولى دوزينه وهى خو ي و ده رختنى خو ي ده دات، به و رابردوه ي، كه هه يه تى پيوايه ئه و رابردوه

جیگای شانازی بوه بۆی، ده‌بیته هۆی به‌هیزبون و ده‌رخستنی توانا خۆی و دۆزینه‌وه‌ی که‌سیتی ونبوی خۆی. واته ديارده‌ی نۆستالیزیا کاریگه‌رییه‌کانی زیاتر لای نوسهران به‌دیاردنه‌که‌وێت، ئەوان زیاتر له‌خولیا‌ی غه‌مه‌ قو‌له‌کانی جفا‌قی م‌رو‌فایه‌تیدان، هه‌ریۆیه‌ به‌ره‌هم و نوسینه‌کانیان بونه‌ته‌سه‌کۆیه‌ک بۆ ته‌وزیف‌کردنی ئەم غه‌مه‌ گه‌وره‌ ئینسانیه‌ و گه‌ران به‌دوای نه‌وه‌یه‌کی ئارامدا بو‌ه‌ته‌ پ‌یدا‌و‌ی‌ستیه‌کی سه‌ره‌کی ژیان، ئەمه‌ش له‌و روانگه‌یه‌وه‌ که‌ له‌ رۆژگاری ئەم‌رو‌دا م‌رو‌فایه‌تی به‌قو‌ناغی‌کی جه‌نجال و خ‌یرادا ت‌ی‌ده‌په‌ر‌یت به‌جۆر‌یک که‌ بۆته‌ دیلی ده‌ستی ته‌کنه‌لۆژیا و هه‌مو گۆشه‌کانی ژیا‌نی م‌رو‌فی ته‌نیوه‌، جگه‌ له‌و هه‌مو جه‌نگ و نه‌خۆشی و نادادپه‌روه‌ری و نه‌بونی ئازادییه‌ی که‌ به‌رۆکی به‌شی‌کی گه‌وره‌ی جیهانی گرتوه‌، کۆچ و ئاواره‌ی و په‌نابردنی م‌رو‌ف بۆ زه‌مینه‌یه‌کی ئارام بو‌ه‌ته‌ خه‌ون و خولیا‌ی م‌رو‌فه‌کانی ئەم سه‌رده‌مه‌ کاریگه‌ری هه‌مو ئەم ره‌هه‌ندانه‌ له‌سه‌ر م‌رو‌فایه‌تی زۆر دیار و کاریگه‌رن، هه‌ر بۆیه‌ له‌ ئ‌یستادا نۆستالیزیا وه‌ک ديارده‌یه‌ک ده‌رده‌که‌و‌یت و خۆی ده‌ناس‌یت‌یت، که‌واته‌ ل‌ی‌رده‌دا گونجاوه‌ ب‌ل‌ت‌ین نۆستالیزیا زاده‌ی داب‌رانه‌ له‌و شتانه‌ی که‌ تاک له‌ده‌ستی دا‌ون بونه‌ته‌ به‌شی‌ک له‌ رابردو‌ی به‌هه‌مو یاده‌وه‌ریه‌ تال و شیرینه‌کانیه‌وه‌. گه‌ر چا‌و‌یک به‌ ده‌قی شیعر‌ی نوسه‌رانی گه‌له‌که‌ماندا بگ‌یر‌ین، به‌شی زۆریان ده‌گه‌ر‌ینه‌وه‌ یاده‌وه‌ریه‌کانی خۆیان و باس له‌ ژیا‌نی رابردو‌ی خۆیان ده‌که‌ن، نوسه‌ران به‌تایبه‌تی شاعیره‌کان پ‌یا‌نوا‌یه‌ گه‌رانه‌وه‌ بۆ رابردو وه‌کو به‌هه‌شتی‌کی له‌ده‌ست‌چوه‌، ر‌ی‌گایه‌ که‌ بۆ که‌م‌کردنه‌وه‌ی نا‌ر‌ازی‌بون له‌ جه‌ه‌نه‌می ئ‌یستا و ده‌رمان‌یکه‌ بۆ دام‌ر‌ک‌اندنی ژانی سه‌ر‌ل‌ێ‌ش‌یا‌و‌ی له‌به‌رزه‌خی دنیا‌ی ر‌اس‌ته‌قینه‌دا (کۆمه‌ل‌یک نوسه‌ر، ۲۰۱۴: ۱۳۶) که‌واته‌ نوسه‌ران له‌ تال‌او‌ی واقیعی ژیان ر‌اده‌که‌ن و ده‌یان‌ه‌و‌یت بگه‌ر‌ینه‌وه‌ بۆ یادگاریه‌کانی رۆژانی مندالی تا که‌م‌یک له‌و ئازار و می‌حنه‌ته‌ی که‌ ت‌ی‌یدان که‌م ب‌ی‌ته‌وه‌. م‌رو‌ف هه‌مو ئەو شتانه‌ی له‌ ده‌ورو‌به‌رنی له‌سه‌ر شیوه‌ی و‌ت‌یه‌ ده‌یان‌ب‌ینی بۆ ئەم مه‌به‌سته‌ پ‌ی‌و‌ی‌ستی به‌وه‌یه‌ شته‌کانی ده‌ورو‌به‌ری که‌ له‌ چه‌ندین و‌ت‌یه‌ و ره‌نگی جیا‌واز پ‌یک‌د‌ین له‌ یاده‌وه‌ری خۆیدا یاداشت‌یان بکا و و‌ت‌یه‌کان بپ‌ار‌یز‌ی. نوسه‌ران و شاعیران ئەوه‌ی هه‌یان‌ه‌ ئەو و‌ت‌یه‌ و یادگاریانه‌ن که‌ پ‌ی‌ی ده‌ل‌ین (نۆستالۆژیا) که‌واته‌ م‌رو‌ف و نۆستالۆژیا دو شتی ل‌یک‌دانه‌ب‌را‌ون له‌گه‌ل مردنی م‌رو‌فدا نۆستالۆژیا‌ش کۆتای‌ید‌یت، یان ئەو کاته‌ی م‌رو‌ف توشی له‌ده‌ستدانی هۆش (الفقدان الذاکیره) ده‌ب‌یت به‌هۆی نه‌خۆشیه‌وه‌، ئەوکاته‌ هه‌مو بیره‌وه‌ری و یادگاریه‌کان به‌ تراژیدیا کۆتای‌ید‌یت. لایه‌نگرانی قوتابخانه‌ی رۆمانتیک پ‌یا‌نوا‌یه‌ که‌ ئەده‌ب گ‌یرانه‌وه‌ی روداو‌ه‌کانی ژیان و سروشت نییه‌، به‌ل‌کو ئەده‌ب دا‌ه‌ی‌نانه‌، می‌کانیزمی دا‌ه‌ی‌ن‌ان‌یش بریتیه‌ له‌ خه‌یا‌لی نو‌ی و ئا‌و‌یت‌ه‌کردنی به‌ نۆستالیزیا‌ی رابردو. (منا‌ه‌ج: ۹۳) هه‌ر بۆیه‌ شاعیران له‌ر‌ی‌گه‌ی نۆستالۆژیا‌وه‌، ده‌توانن دا‌ه‌ی‌ن‌انی گه‌وره‌ ئەنجام‌بدن و هه‌مو ئەو یادگاریانه‌ که‌ بون به‌ می‌ژو به‌ خۆشی و ناخۆشییه‌ کانه‌وه‌ به‌ زیندو‌ی بیا‌نه‌ی‌ل‌نه‌وه‌.

تایبه‌تمه‌ندییه‌کانی نوسه‌رانی بواری نۆستالۆژیا بریتین له‌:

- ۱- گه‌رانه‌وه‌ بۆ رابردو، به‌تایبه‌تی ژیا‌نی به‌رائه‌تی مندالی که‌ چ‌ۆ‌ر‌ت‌یک ده‌رونی به‌ نوسه‌ران ده‌گه‌یه‌نی.
- ۲- گه‌رانه‌وه‌ بۆ نۆستالۆژیا، له‌ ده‌قی نوسه‌راندا هه‌ند‌یک جار کۆمه‌ل‌ی روداو‌ی کاره‌سات‌بار نیشان ده‌ده‌ن و ده‌بن به‌ ره‌خنه‌ی بنیادنه‌ر.
- ۳- توره‌بون له‌ گه‌وره‌بو‌نی جه‌سته‌ی و ژیری، چونکه‌ گه‌وره‌بون ده‌یان ده‌رده‌سه‌ری پ‌ی‌وه‌یه‌.
- ۴- گه‌رانه‌وه‌ی نوسه‌ران بۆ یاده‌وه‌ریه‌کانیان، ده‌ب‌یته‌ هۆکار‌یک بۆ خۆخ‌ا‌ل‌یک‌کردنه‌وه‌یان له‌پ‌رو‌ی رو‌حیه‌یه‌وه‌.
- ۵- هه‌ندی له‌ بیره‌وه‌ریه‌کان گوزارش‌ت له‌ مه‌ینه‌تی ده‌که‌ن و هه‌ند‌یک‌ش‌یان خۆشی ده‌به‌خشن.
- ۶- ب‌ی‌زاربو‌نی نوسه‌ر له‌و شی‌وا‌زه‌ ژیا‌نه‌ی که‌ ت‌ی‌دا‌یه‌تی بۆیه‌ له‌م واقیعه‌ تاله‌ که‌ ر‌اده‌کات و جار‌یک‌ تر ئام‌ی‌ز بۆ رابردو ده‌کاته‌وه‌.
- ۷- و‌ت‌یا‌کردنه‌وه‌ی ژینگه‌ی رابردو و گه‌رانه‌وه‌ بۆ شو‌ی‌نی له‌دا‌یک‌بون.

لێره دا چه ند نمونه یه ک له شیعری شاعیرانی ده قهری پشده رو بیتوین ده خهینه رو.

زهمه ن

سروتيكه له فه ننازيای روچه گرياو هه کانی سروشت

برينيکه له چاو ه جيماو هه کانی ياده وهري

ئه وساته يه که جيده ميئي له عيشق (ئه له ي، ٢٠١٢: ١٣٥)

شاعير له م ده قه دا باس له ده ستچوني زهمه ني گه نجيتي خو ي ده کات و ئه يک به رامبه ر به و رۆژانه هه لده کيشي که نه يتوانيو ه باش تيدا عاشق بو ي، بيئاگابوه له وه ي که ياسای سروشته، زهمه ن له سه ر که س ناوه ستی، له و کاته دا ياده وهرييه کان بۆ مرؤف له برينيکی قول زياتر شتيکی تر نين، بۆيه شاعير له ناو ياده وهرييه کانيدا، وا هه ست ده کات که ته نيايه و هه ست به به په ژموده يي خو ي ده کات.

نيگا کان و

ماچه کانی تۆم

هه موی له سه ر کاسيتيک تۆمار کردون

هه ليان ده گرم

تا ئه و ده مه ي له ئاوينه

خۆم نانا سمه وه

به لām دهنگي تۆ هه ر ده گاته قولاييم (ئيراهيم، ٢٠٢٠: ٥٩)

مۆناکو له م ده قه دا به زمانیکی ساده وینه ی شیعری ئافه ريده ده کات، وه ک شاعيريکی بو ئير نياگ و ماچه کانی رۆژانی رابردوی مه عشوقه که ی له ناو ياده وهرييه کانيدا تۆمار ده کات، ئه وه ش نيشاندانی وه فايه که بۆ مه عشوقه که ی، به جوریک وه فاداری ده نوئي تا هه سته وه ره کانی له کاردا بن ده يانپاري زي، به دلداره که ی ده لیت تۆ لای منی تا ئه و کاته ی هه ست به بونی خۆم بکه م، هه ست به بونی تۆ ده که م، به لām کاتی پيري که لای کردم و له ئاوينه دا خۆم نه ناسيه وه گه ييم لئ مه که. به لām شاعير به وه ناوه ستی دوا ی له ده ستدانی هه سته وه ره کانيشي به دلخوازه که ی ده لیت: (دهنگي تۆ هه ر ده گاته قولاييم) ئه مه ش ته حه دايه کی بئ وینه يه که شاعير له گه ل پيري و جه سته دا ده يکات.

بیرمه ئیستاش که منال بوم

دايکم په نجه ی شايه تماني راده وه شان

به دهنگي به رز يي ده وتم

ئه تۆ کچی

مه چۆ بۆ ئه وئ شه رمه

بۆ ئه ولاش شوره ييه

نه که ی بچی

که گه وه ربه وم

په نجه کانت فيريان کردم

ئه و په نجه يه م هه ر بشکينم

که له که چه که می راوه شينم (خدر، ٢٠١٩: ٤٩)

دهقه كه به زمانى سادە و بېگريوگول نوسراوه، هېچ ميتافورېكى تيدا نيه، هه مو كه سى به ئاسانى تى ده گات. په نجه كان دو په نجه ي ره گه زى ميينه، به لام له دو زهمه نى جياوازا، په نجه ي يه كه م كه هى دايكيكه پر له هه ره شه و توندوتىژى، په نجه ي دوهم به پېچه وانه وه پر له ميه ره بانى و دور له توندوتىژى، لېره دا دهرك به وه ده كه ين، كه زهمه نى په نجه كان جياوازن، نيو سه ده له يه كه وه دورن. شاعير له سه روى ته مه نى په نجا ساليه وه ئه و ياده وه ريه مان بو ده گپړته وه و گه راوه ته وه بو روظانى مندالى خو و و وېنه هه ره شه ئاميزه كانى دايكى له ناو ياده وه ريه كانيدا كالنه بونه ته وه (ئهم په روره كرده لاي زوربه ي دايكان به و شپوه يه بو، به يريكي ته سك و په رته وازه ي دواكه وتو كارى روظانه ي خويان ئه نجامداوه. ترسى پياوه كانيان رولېكى كاريگه رى هه بو، كه ژنان به م شپوازه يريكه نه وه). (سه يدوك، ۲۰۱۹: ۲۳۵)

كه ژاليش له م دهقه دا، گه راوه ته وه بو ئه و روظانه ي گه وره كان وه ك پيوست هه ئسوكه وتى ته ندروستيان له گه ل نه كرده. شاعير هه ست ده كات به شپك له ئاره زوه منداليه كانى كه بتكراون نه يانه ئشتوه خولياى ئاره زوه منداليه كانى خو و بكات، بويه خو و بو ته دايك و نايه وىت ئهم سته مه دوباره بېته وه، ئهم دهقه له گه ل ئه وه ي ره خنه له كه لتورى كوردى ده گريت، ده كريت وه ك ده قىكى په روره ديش سه يريكرىت.

له منداليه وه،

له زمان پزاني دلته وه

كه مانگى ئه وىنم به ديل گيرا،

به ديار زه رده په رىكى خه مباره وه

ئاگرم له سوتان سه ودا كرد و

نيگه رانيم به توره بون فروشت و

ئاراميم له دلشكان كپيه وه!

هه ر بو ئه وه ي ئه لف و باى فرين

له و بالندانه فيريم

كه خو شه وىستى له نيوان وه رزه كان

ئالوگور ده كه ن. (گولانى، ۲۰۰۹: ۱۵)

ئو دهقانه ي كه له روى زمانه وانويه وه چربونه وىان تىدايه و باس له رابردو ده كه ن، ده بنه هوكارى ئه وه ي كه خوينه ر چيژى لىبىنىت و خو و رابردوى خو و له ناو دهقه كاندا ببىننه وه. دهق ئاست به رز و له خوينه ران ده كات، كه چه ند لېكدانه وه يه كى جياوازي بو بكرىت و هه ريه كه يان به شپوازي جياواز راقه ي دهقه كه بكه ن. كه ئه مه ش په يوه ندى به باگراوندى مه عريفه ي شاعيره وه هه يه (گولانى) سه رته باس له روظانى مندالى خو و ده كات، دواتر ئه زمونكردى ژيان له چه ند وىستگه يه كى دلشكاودا، په رتبون و په رته وازه ي خو و ده ببىننه وه، ئهم ياده وه ريه مانه و له شاعير ده كه ن سوتان له ئاگر بكرىت، دواتر هه مو ئه و ئاومىدى و دلشكاندانه ده بنه وانه يه ك كه ئارامبگريت و په نجه ريه ك به روى سروشدا ده كاته وه و نيگاي ده خاته سه ر فرينى ئه و بالندانه ي كه جريوه و نه غمه يان پر له خو شه وىستى. له كو تايدا شاعير پشت له توره بون و نيگه رانه يه كانى ده كات و ئاميز بو خو شه وىستى ده كاته وه.

(زورجار شاعير له قولاي ده رونه وه له رابردوى راده مئى، وىنه كان ده ببىننه وه به رچاوى خو و فيلمه كان نمايش ده كاته وه، پاشكوى دلى به شنه باى رابردو ده گه شىننه وه و ده يه وىت ئه و رابردو به گه رىننه وه كه تپه رپوه). (صبوحى، ۱۹۸۴: ۹۵) ئهم روانينه قوله له م دهقه ي گولانيدا به روى به رچاوده كه وىت.

کتی ژيان به ده ستمه وه
 په ره ی پایزی جودای ده خوئمه وه
 چاو داده خه م
 ده چمه وه بۆ نه وه بهاری پیکه وه بون
 کاتی چاوم ده که مه وه
 هه ره له لاپه ره ی پایزدام
 ده بی ئه و کتیه ئه ستوره

که ی ته وای بی...؟! (خدر، ۲۰۲۲: ۳۴)

پایز له دێر زه مانه وه له ناو ئه ده بی کوردیدا، له به رامبه ره غوربه ت و دابران و سه رگه ردانی دیت. شاعیر له ناو ژياندا پایزیک ده وره ی داوه که له ته نیای و جودای زیاتر شتیکی تر نابینیت، خه یال ده کات، ده گه پیته وه بۆ رۆژانی رابردوی ته مه نی، که له نه وه بهاری به خته وه ریدا بو، که چی دابران و مائاواپی له ناو زه خره فه ی پایزیکه ره نگ زه ردا به بی هیواپی ده یه ئیته وه.

دابران و ته نیای تاقه تپروکتین، هه ندی جار مرۆف توشی ونبون ده کهن، شاعیران بۆ دۆزینه وه ی خودی خۆیان ده زانن (له شیعردا مرۆف خودی خۆی ده دۆزیته وه، که واته یه که م کاری هه ره شاعیریک گه رانه به دوا ی پیکه یه ک که پیتشتر لپی ونبوه، گه ران به دوا ی دۆزینه وه ی خوددا، که نایدۆزیته وه به دوا ی ره مز و مانا و ئاماژه ی نویدا ده گه ریت، هه ره ئه مه شه وا ده کات هه میشه شیعیر له نوپونه وه یه کی سه یردا بیت و هه میشه له وتن و پیدانی مانای نوێ نه که ویت.) (محمد، ۲۰۱۲: ۸۴)

شاعیر له م ده قه دا له ناو ته نیاییه کی درێخایه ندایه هه ست به نامۆی و سه رگه ردانی و ونبونی خۆی ده کات و له خۆی ده پرسیت ئه م ته نیاییه ده بیت که ی ته وای بیت. ده قنوس کۆمه ئی ره مزی جوانی به کاره یناوه، که ئه مه ش شاره زایی و لیها تویی نوسه ره نیشانده ات.

ده مبینی چه ند شله ژاو که وتومه ته دوا ی خۆم
 چاوت لیمه چۆن له خۆم دور که وتومه ته وه
 ده مبینی دابه شم که ن هیچ هیچم به ره خۆم ناکه وی
 به شیکم ده چیته وه سه ره ئه وه به رده بازانه ی
 که له مندالییه وه فێریان کردم که وتن چه ند ره نگ هه یه
 گریان به چه ند ئاواز ده ژهنری
 بیژاری له ره چه له کی کام حیکایه ته ره شه ی منه
 به شیکم ده چیته وه سه ره دالغه ی ئه و شه وانیه ی
 موتالای هه زاران سپیده ی سپیم کردو
 مانگی هیچ به رائه تیک تریفه ی نه دا له لوتکه کانی دلم
 تیشکی پیری ده رویشیم له سه ساره که هه لئه هات
 له ت له تم که ن هیچم بۆخۆم نامینیته وه
 هه ندیکم ده گه ریته وه کچه کانی ئه وین و

به دهستیکی دی ده رگاکانی میهر ده کوتی

من ئاوا پهرت ده دویم دۆستی خۆم

ئاوا کهرت ته و نه کانی عومرم ده چنم

دۆستی زیوین (عهلی: ۲۰۲۰: ۵۶-۵۷)

دهقی سه رکهوتو تهو دهقهیه که بتوانیت خوینهر له بهردهم مانا و وینه و پرسیاریکی نویدا رابگریت. ئەم دهقهی سدیق عهلی به زمانیکی جوان ده مانگه ریتتهوه بۆ پۆزانی مندالی خۆی له وێهه باس له چه ره مه سه ریه کانی ژیا نی خۆی ده کات. (ئه وانه ی به شیوه یه کی بایۆلۆژی ده کوژرین، ئه وانه قوربا نی جهسته ی ن، به لام ئه وانه ی روحیا ن ده کوژریت زۆر له وانه زیاتر که جهسته یان له ناوده بریت) (محمد، 2011: ۳۳-۳۴)

له م دهقه دا هه ست به ئالۆزی با ری ده رو نی شاعیر ده کریت، له چه ند شوینیکدا باس له پارچه پارچه بو نی خۆی ده کات، پۆزانی رابردوی پر ه له تیکشکان و نا ئومیدی، مانگه شه ویک تریفه کانی په خش نا کاته سه ر دلی شکاوی. هه ندیک له و خه تایانه ده خاته ئه ستۆی پۆزگا ره وه که به ویستی ئه و نه بو ه، هه ندیکیشیا ن ده خاته ئه ستۆی ئه وانه ی که له کوچه که یاندا خو شی ویستبو ن.

تراژیدیا

وشه ی تراژیدیا (Tragedy) ئەم وشه یه ده گه ریتته وه بۆ زما نی لاتینی کلاسیک. له زما نی عه ره بیدا به رامبه ر وشه ی تراژیدیا که ئەک له وشه گه لیک وه کو (فاجعه، مأساة، حزن) وه رگه را وه. له زما نی کوردیشدا که ئەک له وشه گه لی وه کو (پوداوی دلته زین، کاره سات، مه رگه سات، خه م و ناسۆر) وه رگه را وه.

یۆنانیه کان ئه فرینه ری تراژیدیا بو ن، ئه فسانه کانی یۆنان له چوارچیوه ی تراژیدیا ده خولیتته وه وه کو: شه ری خودا کان و ئه هریمه نه کان، ئه فسانه ی با و ککوژی، ململانیی له گه ل ئازار، مه ی نه تی و ململانیی له گه ل چاره نو س.

ئهرستۆ له کتیی (هونه ری شاعر) دا به م شیوه یه با سی تراژیدیا ده کات: (تراژیدیا به ته نها لاساییکردنه وه یه کی ته وا و نییه، به لکو ترس و به زه یش ده وروژینیت. ئەم کارتی کردنه ییش ئه و کاته سه ر هه لده دات که رودا وه کان به ی ئه وه ی چا وه پروا نیکرین رو بده ن به دوا ییه کدا بی ن وا ته (تراژیدیا) بریتیه له نمایشکردنی زنجیره رودا ویک چا وه پروا نه کرا و کار یگه ری له سه ر ده رو نی بی نه ر به جیده هی ل. وه کو: مه رگیکی چا وه پروا نه کرا و.

تراژیدیا هه می شه چاره نو س له خو ش به خته وه به ره و ئازار و مه ی نه تی ده بات، حق له به ری هی زی نا حه قدا، شکست ده هی نیت و زۆر به ی تراژیدیا کان به مه رگی پاله وان کو تاپی دیت. بۆ نمونه: چاره نو سی (ئۆدیپ) له لوتکه ی خو شگوزه را نی و ده سه لاتدا به ره و ئازاری ویژدان و له ده ستدا نی چا وه کانی و کو شتی دایک ده بات. (والته ر کا و فمان) به م جو ره پیناسه ی تراژیدیا ده کات: (بریتیه له زنجیره رودا ویک پر له ناسۆر و مه ی نه ت رو به رو ی خودا وه نده کان و که سا نی پاله وان ده بیته وه. به گشتی تراژیدیا جو ریکه که به دوا دا چون بۆ لای نه تاریکه کانی سرو شتی مرو ف و خودی ژیا ن ده کات. له ری گه ی گه را ن به دوا ی ئەم باب ه تانه دا، ده توانیت تیروا نی نیک بۆ بارودوخی مرو ف دا بینکات و وانه پی شکش بکات له سه ر چۆنیه تی به ری وه بردنی دو خه سه خته کانی ژیا ن که وا ته تراژیدیا باس له رودا وه دلته زینه کان ده کات و له ئه ده بیاتی یۆنا نی کۆن و هه رو هه له ئه ده بی جیهاندا به شیوه یه کی به رفرا وان به کاره ی نرا وه و تا ئی ستاش له ئه ده بیاتی ها وچه رخدا ئاماده یه. (سو دم له وانه کانی د. جه لال ئه نوهر وه رگرتوه)

گه لی کورد به هو ی بارودوخی سیا سی و به ره نگر یه وه ی دو ژمان تو شی چه ندین کاره ساتی تراژیدیا بو ه له لای نه رژی می به عسه وه به درنده ترین شیوه کاره ساتی گه و ره یان به سه ر می لله ته که ماندا هی نا وه وه ک رو خانی هه زا را ن گون دی کور دستان

و بۆردومانکردنی شاری قه‌لادزی و کیمیابارانکردنی هه‌له‌بجه و شیخ وه‌سانان و ئه‌نفالکردنی خه‌لکی سیقیلی کوردستان و بیسه‌رو شوێنکردنی هه‌شت هه‌زار بارزانی و شه‌ری ناوخۆ و هه‌مو ئه‌و روداو و تراژیدیانه له‌ناو ئه‌ده‌بیاتی کوردیدا ره‌نگیان داوه‌ته‌وه، به‌تایبه‌ت له‌ ژانری شیعردا زیاتر به‌رچاوده‌که‌ون. شاعیران به‌م شیوه‌یه هه‌ست و سۆزی خۆیان بۆ مه‌ینه‌تیه‌کانی گه‌له‌که‌مان ده‌ریپوه.

ده‌رگا‌کان ده‌کو‌تن

ده‌ستیان شل بوه له‌ کوتانی به‌رۆک و

چاویان س‌ر بوه له‌ سه‌فه‌ری ئه‌نفال

چارۆگه‌کانیان پ‌رن له‌ که‌له‌ی سه‌ر و په‌نجه‌ی کچانی شه‌رم

ئه‌وان دایکه‌ پیره‌کانی گه‌رمیان

له‌ودیه‌ شه‌قامه‌ قیرتاو و کۆشک و زێڕینه‌کانی ولاتدا

که‌پ‌ر دروست ده‌که‌ن و

دیواری قورین له‌ خه‌مه‌ په‌مه‌یه‌کانیان هه‌لده‌چن (عه‌لی، ۲۰۱۲: ۹۸)

شاعیر له‌م ده‌قه‌دا باس له‌ تراژیدیای ژنه‌ ره‌شپۆشه‌کانی گه‌رمیان ده‌کات، دوا‌ی کوتانی سینگ و به‌رۆکیان، دوا‌ی چه‌ندین سا‌ل ه‌یشتا چاویان له‌ ر‌یگی گه‌رانه‌وه‌ی ئازیزه‌کانیانه، له‌دوا‌ی دیره‌کانیدا شاعیر په‌خنه‌ی توند له‌ ده‌سه‌لاتی کوردی ده‌گر‌یت که‌ ئه‌وان بۆ ده‌ب‌ی له‌ودیه‌ شه‌قامه‌ قیرتاو و کانه‌وه‌ بن؟ بۆ ده‌ب‌ی حکومه‌تی هه‌ر‌یم له‌ ئاست خه‌مه‌ گه‌وره‌کانیادا نه‌ب‌ی..؟ ئه‌وان پ‌ر پ‌رن له‌ نائومه‌یدی، ئه‌وان ئه‌گه‌ر کۆشکی زێریان بۆ دروستبک‌ری‌ت، ه‌یشتا برینی ئه‌وان سار‌پ‌ژناب‌ی و هه‌تا ده‌مرن خه‌مه‌ په‌مه‌یه‌کانیان ده‌که‌ونه‌ سه‌ر یه‌ک و به‌رو‌ح‌پ‌کی پارچه‌پارچه‌ بوه‌وه‌ به‌ یادگارییه‌ تاله‌کانی ر‌ۆژانی ر‌اب‌ردودا ده‌چنه‌وه‌.

نوره‌کانی ئه‌شکه‌وت...

زهمه‌ن‌یکه‌..

له‌ مه‌ل‌پ‌کی تاراو ده‌چم

ئاسمانم که‌یلی گومانه‌

دارستان و ج‌پ‌ی ژوانیشم

گۆرستان و ته‌متومانه‌

چۆن خه‌م نه‌خۆم...

که‌ هه‌ر چیا یه‌ک ده‌بینم

وا هه‌ست ده‌که‌م (گولگوتا) یه‌

هه‌ر به‌رد‌پ‌کی ئه‌م دیا ره‌

مه‌سیح‌پ‌کی له‌ژێردایه‌!

قه‌ره‌ج‌یکم ...

ره‌شمالی ژیان، له‌ هه‌ر ب‌ژو‌ت‌پ‌یک هه‌ل‌ب‌ده‌م

یان، پاوانی زریانه‌یکه‌..

یان، میراتی ره‌شه‌بایه‌!

له پایزی ته‌مه‌نمدا...

پو له هه‌ر ته‌شکه‌وتی ده‌که‌م

هه‌زاران - ئاه - دپته‌گویم و

که‌چی ته‌وئیلیان هه‌ر به‌رزه‌ و...

نیگیان پر له چرایه! (قه‌لادزه‌یی، ۲۰۱۱: ۳۰)

شاعیر له‌م ده‌قه‌دا باس له‌ میژوی ئازار و مه‌ینه‌تیه‌کانی گه‌لی کورد ده‌کات، گه‌لی کورد به‌ مه‌لیکی ته‌ریو ویناده‌کات. گومانی تیدا نییه‌ هیچ مه‌لیک لانه‌ی خۆت جینا‌ه‌پ‌ل‌یت گه‌ر گیانداری درنده‌، یان هه‌وره‌ بروسکه‌ سه‌رگه‌ردان و ئاواره‌ی نه‌کات. کورد خاوه‌نی ئاو و خاک و زمانی خۆیه‌تی، به‌لام دوزمنان به‌ خاوه‌ن مائی نازانن و هه‌میشه‌ وه‌ک قه‌ره‌ج سه‌یریان ده‌که‌ن و به‌رده‌وام ویستویانه‌ جینۆسایدیان بکه‌ن و له‌ ره‌گ و ریشه‌وه‌ هه‌لیانبکی‌شن.

شاعیر له‌م ده‌قه‌دا پیرۆزیه‌کی زۆر ده‌دات به‌ چیاکانی کوردستان و هاوتای ده‌کات به‌ چیا‌ی (گولگوتا)ی ئۆرشه‌لیم و شه‌هیدانی کوردستانیش به‌ مه‌سیحی‌کی غه‌در لیکراو ویناده‌کات. شاعیر به‌ پشت به‌ستن به‌ چیاکان بی‌ئومید ناب‌ی و هیوایه‌کی گه‌ش له‌سه‌ر لوتکه‌کاندا ده‌بی‌ی.

(۳/۱۶) ی هه‌مو سالتیک

باهه‌کی ده‌ستگیر سه‌به‌ته‌یه‌ک پر ده‌کات له‌ سیوی وه‌هم

به‌ کۆلانه‌کانی هه‌له‌بجه‌دا ده‌گه‌ری

هاوار ده‌کا: یا‌لا سیو، سیو

سیوی منال

له‌ چه‌ژمه‌تا سیروان راده‌کا

هه‌ورامان ده‌چپته‌ پشتی هه‌وره‌کانه‌وه

زه‌لم له‌ زولم یاخی ده‌بی

(ئه‌حمه‌د ئاوا) له‌ یادی مندا‌له‌ به‌ کۆتر بوه‌کان

هه‌تا مردن به‌ پتیه‌ ده‌وه‌ستی (گولانی، ۲۰۰۹: ۳۵)

شاعیر له‌م ده‌قه‌دا پیمانده‌ل‌یت هه‌ندی بیره‌وه‌ری تال و کاره‌ساتبار هه‌ن له‌یاد و زاکیه‌ماندا بو هه‌میشه‌ به‌زیندوبی ده‌میننه‌وه‌. کاره‌ساتی هه‌له‌بجه‌ ده‌نگدانه‌وه‌یه‌کی گه‌وره‌ی هه‌بو، له‌روی جیهانی‌یه‌وه‌ تاوانیکی گه‌وره‌ بو له‌به‌رامبه‌ر خه‌لکی سفیل ئه‌نجامدرا و په‌له‌یه‌کی ره‌شه‌ به‌ناوچه‌وانی دار و ده‌سته‌ی رژی‌می به‌عه‌سه‌وه‌. شاعیر له‌م ده‌قه‌دا پیمانده‌ل‌یت که‌ هه‌مو ئه‌و شتانه‌ی که‌ له‌ که‌تواردا ره‌نگیان جوان دیاره‌، ره‌نگه‌ جوان نه‌بن و له‌ناوه‌وه‌یان شتگه‌لیکی ترسناکیان هه‌لگرتی. تا ئیستاش بۆنی سیو له‌ هه‌ستی بۆنکردنی شاعیردا ماوه‌، سیو به‌و هه‌مو جوانییه‌ی خۆیه‌وه‌ بوته‌ مایه‌ی ترسیکی گه‌وره‌ و نمایشی مردن ده‌کا، له‌ترسی بۆنی سیو، روبراری سیروان راده‌کا، هه‌ورامان ده‌چپته‌ پشت هه‌وره‌کان، لێره‌دا شاعیر جو‌له‌ به‌ به‌ری هه‌مو ئه‌و شتانه‌دا ده‌کات که‌ بی‌ گیانن، واته‌ له‌ وینه‌ی ته‌نی بی‌گیانه‌وه‌، ده‌یانکاته‌ وینه‌ی جو‌لاو.

ره‌نگه‌کان خوینی یه‌کتریان رشت

په‌رۆیه‌کان به‌پر تاو خه‌نجه‌ریان له‌ سنگی یه‌کدی ده‌دا

تفه‌نگچییه‌کان سێره‌یان له‌ مه‌ره‌دی عه‌ق‌لی ئیمه‌ گرتبو

دوکه‌لی دلی سوتاو بۆنی جگه‌ره‌ی که‌شخه‌ و

قاوهی دلّبه‌ری نه‌جیزاده‌کان
 به‌کۆلانی ئیمه‌دا ته‌راتینیان ده‌کرد
 ئه‌وه‌ی له‌منه‌وه‌ دیار بو‌قه‌ده‌ریکی لێل و
 ئه‌وه‌ی لای من یون بو
 په‌نجه‌ره‌یه‌ک به‌ره‌و روی مه‌رگ و
 به‌سه‌ری‌دنی باقی زه‌مه‌نه‌کان بو‌ه‌بێ تۆ
 له‌کۆلانه‌که‌ی ئیمه‌دا به‌س تۆ هه‌بوی

له‌کۆلانه‌که‌ی ئیمه‌دا به‌س من نه‌بوم (عه‌لی، ۲۰۲۰: ۴۰)

شاعیر له‌م ده‌قه‌دا باس له‌و رۆژه‌ ره‌شانه‌ ده‌کات که‌ لایه‌نه‌ سیاسیه‌کان نا‌کۆکبون له‌گه‌ڵ یه‌کترا و له‌پێناو مانه‌وه‌ی خۆیاندا هه‌زاران لاوی کوردستانیان به‌یه‌کتی دا به‌کوشت، شه‌ری ناوخۆ یه‌کتکه‌ له‌ گه‌وره‌ترین کاره‌ساتی تراژیدیای نه‌ته‌وه‌که‌مان و کاریگه‌ری زۆری له‌سه‌ر ده‌رونی شاعیر دروستکردوه‌ (کاتی شاعیر هه‌ست و سۆزی به‌رامبه‌ر دیاردیه‌ک شتیک ده‌بزوێ و کاتی‌کیش شیعریک ده‌نوسیت وه‌ک لافاوێکی به‌ وروژم ورده‌ورده‌ که‌ف و کوێ داده‌مرکیته‌وه‌ و هه‌لچونه‌کانی نامینیت و ئارام ده‌گریت و هه‌سته‌ په‌نگ خواردوه‌کانی ده‌رده‌بریت) (صلیوه، ۲۰۱۳: ۱۷۷)

ئهم کاره‌ساته‌ ناخی شاعیری پر‌کردوه‌ له‌ نا‌ئومیدی له‌ په‌نجه‌ره‌ی ژیا‌نه‌وه‌ ته‌نها مه‌رگ و قه‌ده‌ریکی لێل ده‌بینی، شاعیر له‌ وینه‌یه‌کی شیعریدا باس له‌ کۆلانه‌که‌ی گه‌رپه‌کی خۆیان ده‌کات، که‌ دو‌ جو‌ر بو‌ن و دو‌که‌ڵ ئاوێزانی یه‌کتبون، باس له‌ دو‌که‌ڵی ئه‌و دایکه‌ جگه‌ر سوتا‌وانه‌ ده‌کات که‌ رۆڵه‌کانیان بونه‌ قوربانی، هه‌ر له‌م کۆلانه‌ی شاعیردا بو‌نی قاوه‌ و جگه‌ره‌ی خواپیدا‌وه‌کان له‌سه‌ر حسا‌بی خوێنی پر‌ژاوی گه‌نجه‌کان کۆلانیان هه‌راسان‌کردوه‌. شاعیر له‌م ده‌قه‌دا هه‌ست به‌ له‌ده‌ستدانی کات و به‌ هه‌ده‌ردانی ته‌مه‌نیکی ونبو‌ ده‌کات، به‌ده‌ست زه‌مه‌نیکی دل‌په‌قه‌وه‌ که‌ مرۆفه‌ ئه‌هریمه‌نه‌کان خولقاندویه‌نه‌.

پیا‌سه‌یه‌ک به‌ کۆلانه‌کانی گریاندا ده‌که‌م

بێ ئه‌وه‌ی رینگ به‌ که‌س بده‌م

ته‌ماشایه‌ک بنێرتیه‌ سه‌ردانم

مرواریه‌کانی ئه‌فین ریز ده‌بن

ملوانکه‌یه‌ک ده‌هۆنمه‌وه‌

تا‌کو له‌ گه‌رده‌نی بو‌کی شه‌وان

جلیوه‌ دار بیت

به‌تاسوقه‌وه‌ له‌سه‌ر سفره‌یه‌کی سفر

ده‌چمه‌ ژوانی نان و

خۆم به‌ ئاهی گه‌رم پر‌چه‌ک ده‌که‌م

که‌چی له‌گه‌ڵ هه‌ر چاو هه‌له‌پینانیکدا

موژگانه‌کانیان جه‌رگم ده‌سمن

ده‌ستی ته‌سلیم بونم بێ به‌رز ده‌که‌نه‌وه‌

ئا‌خر شه‌ری په‌پوله‌کان به‌من نا‌کری

تهنها رهشهبای بی مروهت دهتوانی

له بهرام بهریاندا بوهستی (گولانی، ۲۰۰۹: ۲۴۳)

کوشتن و ئاسهواره کانی جهنگ و ئه نفال و کیمیابارانی هه له بجه و راگواستنی گونده کانی کوردهستان، پرن له تراژیدیای تاقهت پروکین. ههروهها له پال ئه م هه مو مه رگه ساته دا دیمه نیکی تریش هه یه که ئه ویش برسیتییه و پره له تراژیدیای جوراوجور، له وکاته وهی که زیان له سه ر روی زهوی دروستبوه، به هوی کێرکی و چاوچنۆکی مرۆفه کان و دنیای سه رمایه داری وایانکردوه به ملیۆنان مرۆف به برسیتی سه ر بنینه وه و ئه م پرسه تا ئیستاش بونی هه یه و روبه روی مرۆفایه تی بۆته وه و به بی چاره سه ر ماوه ته وه.

ئه رک و وه زیفه ی شاعیر هه ر ئه وه نییه شیعرى نیشتمانی دلدارى بنوسی و جوانی سروشت وینا بکات و بیانیه یته ناو شیعره کانی وه به لکو گه وره پی شاعیر له وه دایه له پرسه کۆمه لایه تیه کانیشدا رۆلی هه بی وه ک فۆتۆگرافه ر و وینه کیشیک ئه م دیمه نانه بگوازیته وه بۆ ناو شیعره کانی، (شاعیریش وه ک تاکیکی هه میشه خه ونین و چاونه سه ره وتوه گوێ زرینگاو و خه پال گه رمی هه ستیار به گرفته کانی ململانی له ناو کۆمه لگادا هه لسه که وت ده کات. ده چیته ناو ئازاو و هیمنی کۆمه لگا و کاریگه ری جیده هیلی، پێوه ری بۆ ئه و شتانه لا دروست ده بی، که ده یانبینیت یان ده یانبیستیت یان خه ونیان پێوه ده بیی). (ره نجه در، ۲۰۱۹: ۳۷)

گولانی شاعیر پیاسه یه ک به ناو کۆلانه کانی گریندا ده کا و له ئاووردانه وه یه کدا چه ند مندالێکی په پوله ئاسا ده بیی و له ژوانی ناندا له سه ر سفره یه کی سفردا له سه ر سفره یه کی خالی دا له گه لیان داده نیشت. ئه م ده قه ی گولانی پره له هه ستی مرۆفایه تی و زۆر به قوئی چۆته ناو پرسه کۆمه لایه تیه کان به جۆرێک خرۆشاو که موژگانه تیژه کان له هه ست و شعوری شاعیردا چه قیون و بونه ته سه رچاوه یه کی ورۆژینه ر بۆ خودی شاعیر.

سهنه و بهر

ئه ورۆژه له جیاتی مه کته ب

چو بۆ گۆفه ندی گۆرستان

له دواى سه ما

روحي بو به ئاوازيك و

تيكه لاوى هاژه ی چه م بو

له ورۆژه وه، له دامینی قه لاته وه

له که ناری چه مه که دا

سهنه و بهرێک سه وزو سه رکه ش راوه ستاو

خۆراگری ژنانی شار

رافه ده کا. (خدر، ۲۰۲۲: ۸۸)

که م شاری کوردستان هه یه توشی ئازار و مه ینه ت نه بویت له ده ستی رژی می به عس. قه لادزی یه کێکه له و شاره خۆراگرانه ی که رژی م کردویه ته ئامانج و چه ندين تاوانی به رام به ر خه لکه که ی ئه نجامداوه و کاره ساتی تراژیدیای لیکه وتۆته وه. شاعیر له م ده قه دا لیکچواندنیکی جوانی به رجه سه ته کردوه، شه هید سهنه و به ری وه ک سهنه و به رێکی هه میشه سه وز و سه رکه ش و خۆراگر وینا کردوه. هه ر له م ده قه شیعریه دا دیه ویت پیمانی بێت ژنانی کورد شانه به شانی پیاوان له

خوڤيشاندان و خهباتي نهتهوه كه ماندا رۆڤي كاريگهريان هه بوه و له دژي زولم سته م وه ستاونه ته وه و گياني خوڤيان پيشكهشي ئازادي نيشتمانه كه يان كردوه.

ئه نجام

- ١- نۆستالۆژيا گه رانه وهی ياده وه ريه كانی شاعيرانه بۆ زهمه نپكي رابردو، كه هه ريه ك له شاعيران، به جۆر ئيك گوزارشتيان له ياده وه ری و يادگار يه كانيان كردوه، ياده وه ری به شيكي زۆريان باس له رۆژگار يكي تال ده كه ن، كه ئه مه ش په يوه نديداره به هه لومه رجي سياسي و كۆمه لايه تي و ئابوري و لات ه كه مانه وه.
- ٢- له شيعري شاعيره كاندا، تراژيديا رهنگيدا وه ته وه، ئه مه ش په يوه نديداره به و رابردوه تراژيديايه ي كه به سه ر ميلله ته كه ماندا هاته وه، هه ر له راگواستني گونده كان و كي مي ياباراني هه له بجه و ئه نفال كرده ي خه لكي سيفيلي كوردستان.
- ٣- شاري قه لادزي له سالاني ١٩٧٤ - ١٩٨٢ له لايه ن رژيمي به عسه وه خه لتاني خوڤن كراوه، له هه ردو هيرشه كه دا چه ندين كه س شه هيدو برينداريون، ئه م رودا وه تراژيديايانه له شيعري به شيكي شاعيراندا رهنگياندا وه ته وه.
- ٤- تراژيديا بابه تي ناخوش و دلته نگين، به لام نۆستالۆژيا گه رانه وه يه بۆ رابردو، ئه وه ي به يه كيانه وه ده به ستيت ئه و په يوه ندييه كه واده كات زۆر جار شاعير به هۆي نۆستالۆژيا گه رانه وه بۆ رابردو تيمای شيعره كه ي دلته نكي بيت.

سه رچاوه كان

- ئاله ي به كر، ٢٠١٢، دواي تاريك، چاپي يه كه م، چاپخانه ي ياد، هه وليژ.
- ئيراهيم، مۆناكو، ٢٠٢٠، ته ماشات وني كردم، چاپي يه كه م، چاپخانه ي جهنگه ل، تاران.
- ئه سه وه، نه وزاد ئه حمه د، ٢٠١١، فهره نكي زاراوه ي ئه ده بي ره خه ني، چاپخانه ي بينايي، سلّيماني.
- خدر، سارا، ٢٠٢٢، باتامي بيده نكي بكه ين، چاپي يه كه م، چاپخانه ي تاران.
- خدر، كه ژال، ٢٠١٩، شه وه تاريكه كاني ژيان خه م ده نوسنه وه، چاپي يه كه م، چاپخانه ي گوڤيار، سلّيماني.
- ره نجه در، ٢٠١٩، سه باح، چوار كتيب له باره ي شيعره وه، چاپي يه كه م، چاپخانه ي رۆشنيري، هه وليژ.
- سه يدوك، سه لاح سه ليم، ٢٠١٩، ئه زموني شيعري لاي ژنه شاعيره كاني ناو ئه ده بياني كوردي، چاپي يه كه م.
- عه لي، سديق، كه وتنه خواره وه له تو، چاپي يه كه م، چاپخانه ي ياد، سلّيماني.
- عه لي، سديق، ٢٠٢٠، ديواني برادر، چاپي يه كه م، له بلاوكراوه كاني به ريو به رايه تي رۆشنيري و هونه ري رانيه.
- عه بدوللا، سوړان مامه ند، ٢٠١٦، نۆستالۆژيا له شيعري هاوچه رخي كورديدا، ناوه ندي ئاويز بۆ چاپ و بلاوكردنه وه، چاپي يه كه م.
- قه لادزي، حميد، ٢٠١١، ره هيله ي ئازار، چاپي يه كه م، چاپخانه ي رۆژه لات، هه وليژ.
- كۆمه لتيك نوسه ر، ٢٠١٤، ئه ده بات و ته نيائي، سامان ئه حمه دي، چاپي يه كه م، چاپخانه ي موكريان، هه وليژ.
- گوڤاني، هه مزه، ٢٠٠٩، باخديرو ئاهه ني باران، چاپي يه كه م، چاپخانه ي رۆژه لات.
- محمد، ئاوات، ٢٠١٢، ئه زموني شيعري لاي ژنه شاعيره كاني ناو ئه ده بياني كوردي، چاپي يه كه م، به رگي سيّه م.
- محمد، ئاوات، ٢٠١١، ليكدانه وه ي شيعرو ئاماژه كاني پشته وه ي تيكست، چاپي يه كه م، چاپخانه ي رۆشنيري، هه وليژ.
- صليّوه، هاوژين، ٢٠١٣، ره هه ندي ده روني له شيعره كاني له تيف هه لمه تدا، چاپي يه كه م، چاپخانه ي رۆژه لات، هه وليژ.
- الزين، محمد موسى البلولة، ٢٠١٠، الاغتراب و الحنين في الشعر المهجري، اطروحة دكتوراه، كلية الآداب قسم اللغة العربية، جامعة الخرطوم.
- مناهج جامعة مدينة العالمية، عدد الاجزاء ١، الناشر مدينة العالمية.
- صبح، علي على مسته فا، ١٩٨٤، المذاهب الادبية في الشعر الحديث لجنوب المملكة العربية السعودية، الطبعة الاولى، انشار، تهامة - جدة - المملكة العربية السعودية.
- پورافكاري، نصرت اله، ٢٠٠٣، فرهنگ جامع روانشناسي و روان پزشي، انگليسي - فارسي، تهران.
- ديگران، محمد رضا باطني، ١٩٩٣، واژه هاي دخیل اروپايي در فارسي، فرهنگ معاصر، تهران.